

A budai Szinkör

Irta: Zuboly

A főváros romantikus fekvésű és bieder-mayer-hangulatokkal átszótt kedves színházának, a budai Szinkör-nek a pályafutásában érdekes évforduló állott be. Hetvenöt éves lett, anélkül, hogy születése napjára nagyobb zajosságok között figyelmeztetné, s szép lassan, feltűnés nélkül kuszott egyet az idő kerekén, ahhoz a határvonalhoz, ahol multja, vagyis kezdete és mai állapota összetalálkoznak. Ami ebben a multban színeinek meleg és kedves voltával, s hangulatainak és emlékeinek finom, poétikus bájával figyelemreméltó, megragadó vagy művészi megfestésre kínálkozó, — az a szépírók dolga. Reánk életének az a része tartozik, mely a biografiához szükséges és a dokumentumokban nyilvánul. Ezen a területen is van a Szinkör életének elég sok tanulságos és érdekes mozzanata, ha csak kissé is szellemi szemekkel pillantjuk át azt az utat, mely indulásától mostanig egyfolytában tart.

A budai Szinkör még a régi küzdelmes művelődési viszonyokban fogantatott, — német intézmény célzatával. 1837-ben a Várszínházban működő magyar szintársulat elhagyta Budát, hogy az újonnan épített pesti Nemzeti Színházban megkezdje és folytassa hivatását. Helyébe költözött 1837 Husvét napján Nözl K. L. német direktor társulatával, aki négy év múlva a német direktiót átadta Huber Ignác színigazgatónak. A német muzsának a Vár-

színházban nem a legjobban folytak napjai, pláne a nyári időszak alatt alig tudott közönséget vonzani. Nözl igazgatót ez a kényszerűség vitte arra az elhatározásra, hogy a nyári időszak tartamára olyan szinkört alakítson, mely a közönség igényeit az időre való tekintettel kielégítse. Így keletkezett 1839 tavaszán a mai Krisztina-utcában a budai Szinkör, melyből három—négy év múlva aztán kialakult az az állandó színházi intézmény, mely Krisztinavárosi Szinkör név alatt mai napig fennáll. Ezt a szinkört azonban nem Nözl építtette, hanem utóda, Huber igazgató, aki 1842 augusztus 22-én, hónapokat megelőző tárgyalások után megállapodott szentgyörgyi Horváth József és Antal tulajdonosokkal arra nézve, hogy kertjüket összesen 2500 forint bér ellenében árendába veszi, azzal a joggal, hogy ott egy nyári szinkört építhessen.

A szerződés megkötése után nyomban hozzá is fogtak az aréna építéséhez. Amíg a munkálatok folytak a nyári időszak alatt, a közelben lévő Nözl-féle arénában tartották az előadásokat, de már 1842. őszén az új szinkör munkálatai nemességodi Ságody József mérnök és építész tervei alapján megindultak egészen abban az alakban, ahogyan a szinkör ma is fennáll. Az 1843-iki téli viharok megbíbálták ugyan az épülő színház fedelét, de nagyobb kárt nem tettek benne, úgy hogy ez év május 6-án német szóval s német előadás kíséretében az arénát ünnepélyesen megnyithatták. A szinkörhöz tartozott az Attila-utcai fal mentén árkádszerű tető alatt készült vendéglőhelyiség, mely nagyobb tömeg befogadására volt alkalmas, s abban állott a specialitása, hogy a vendégeknek a kertre kilátást nyújtott, ugyanakkor

pedig eső ellen is védte őket. A szinkörnek ezt a részét később lebontották, a negyvenes és ötvenes években azonban megvolt, s népszerű kiránduló- és mulatóhelyéül szolgált a Pest-Budai közönségnek. Az ünnepélyes felavatás alkalmából Huber társulata „Mari, az czred leánya“ című vaudeville-t adta elő, a prólógust az igazgató felesége szavalta. A színházi függönnyt Horn híres festő festette, s úgy őt, mint a színházat és az igazgatót az egykoru sajtó nagy elismeréssel fogadta, azt is megemlítvén, hogy a költségek 40,000 forintba kerültek. A budai aréna karriérje ezzel meg is volt alapítva, de nem telt bele három év sem és a színház az igazgató és felesége rendkívüli költsékezése miatt csödbe jutott, s az igazgatást ideiglenesen Milch J. vette át.

A forradalom és az abszolutizmus évében Schmidt Sándor lett az igazgató, aki különösen 1849-ben a hadjárat miatt sok kárt szenvedett és a zavaros viszonyok miatt boldogulni sem tudott. Annál jobban ment a dolga utódnak, Witte Tódornak és a következő igazgatónak, Gundy Györgynek, akik 1852-től 1860-ig, az előbbi őt, az utóbbi három éven át vezették a színházat. A Bach-rendszer kedvezett a német színházi vállalkozásoknak nemcsak Budán, hanem Pesten is, az igazgatók pedig ez idő alatt nagy vagyont szereztek. Igaz, hogy ez idő alatt Bécs és Németország legkivalóbb művészei megfordultak a budai Szinkörben s a német ujdonságokat a legjobb előadásban iparkodtak bemutatni. 1859-ben Buda városa megvásárolta a Huber-féle csőd folytán eladásra került színházat s innen kezdve ő rendelkezett a Szinkör és a Várszínház bérletének odaadásával. 1860-tól kezdve, bár még mindig német társu-

latok játszottak a Szinkörben, kezd lassan rosszra fordulni a német vállalkozók sorsa. 1860—63-ban, mikor a magyar politikai agitációk erősebben nyilvánulnak, az igazgató, Pfisteren Károly, kénytelen azt tapasztalni, hogy a színházát alig látogatják s meglehetősen vagyona ment rá a vállalkozásra. Oka ennek részben az is, hogy 1861-ben magyar konkurenciát kapott a Molnár György vezetése alatt megindult budai Népszínházban, melyet az első időben a közönség meglehetősen pártolásban részesített. 1863-tól 1870-ig Winter Bernát, Röh-ring, Stettner és Gundy György voltak a Szinkör igazgatói, velük azonban meg is szűnt véglegesen a német uralom a budai Szinkörben. 1870-ben hozta ugyanis Buda városa Ország Sándor indítványára azt a nagyfontosságú határozatát, hogy a tulajdonában lévő színházakban játszási engedélyt *csakis magyar társulatok* nyerhetnek. A harminckét évig tartó német hegemonia, mely a Nözl-féle arénából indult ki és a nyolcvankét év óta tartó másik német hegemonia, mely a Várszínházból datálódik, végre sok évtizedes küzdelem után egyszersmindenkorra megszűnt.

A Szinkör életének magyar része 1870-től kezdődik s tulajdonképpen ez az az időszak, mely a budai arénát, mint magyar művészi intézményt megkedveltette és a köztudatban meggyökerezett. Aradi Gerő társulata nyitotta meg a magyar előadások sorozatát a Szinkörben és itt ismerte meg a közönség Vizvárinét, Medgyasszay Ilkát s a hetvenes évek több művészt és művésznőjét. A magyar társulatoknak is azonban csak ideiglenesen ment jól a dolga s Aradi is ugy tudott magán segíteni, hogy az első hóna-

pok után a Nemzeti Színház tagjainak a támogatásához folyamodott. Utána Feleky került a Szinkörbe s az ő előadásait *Blaha* Lujzának a szereplései tették érdekesekké. 1886-ban a Népszínház, 1887-ben Mansperger pozsonyi igazgató rendeztek előadásokat, 1888-tól kezdve, vagyis huszonöt éven át *Krecsányi* Ignác vezetése alá jutott az aréna s ő volt az, aki ennek a hányatott és viszontagságos intézetnek az állandó jellegét, a renoméját és a karakterét megadta. A német színészet elleni küzdelemben történt ez a huszonöt esztendő, mely a budai Szinkört magyar voltában igazolta, az az időszak, mely végleg eldöntötte azt a kérdést is, hogy kit illet meg az igazi jog az arénában. A magyar szó győzött sok évek multával az ő falai között is s éppen azért, mert egy kifejlett szervezettel s hatalmas segítséggel bíró idegen törekvéssel találta szemközt magát hivatásában, volt a küzdelem eredménye jó sokáig eldöntetlen ugyan, de annál jelentékenyebb, mikor célját végre elérte. A hetvenöt esztendő határkövén a német születésű, de jó magyarrá vált s magyar igények számára működő Szinkör elérkezett pályafutásának egyik legnevezetesebb állomására. Mint politikai és kulturális intézmény elvégezte hivatását, hatásos eszköze volt mindig a magyar társadalom törekvéseinek, művészeti hivatását pedig azzal az odaadással szolgálta, mely erejéből kitelt. Mind a két körülmény és az utóbbi években kifejlődött speciális karaktere egyaránt érdemes és érdekes szerepet biztosítanak további fejlődésében számára.